

4. ábra.

Megjegyezzük még, hogy ha a szóbanforgó éghajlati melléktérképekről osztályszemléltetésre alkalmas nagyításokat készítünk, ezáltal azoknak felhasználását technikailag nagyon megkönnyítettük.

(Folytatjuk.)

Udvarhelyi Károly

Módszertani elgondolások a német nyelvtan tanításához.

A modern nyelvek tanításának módszere körül elcsendesedtek a harcok. Az aranyközépszer útján találkoztak a direkt módszer és a grammatizáló módszer lelkes hívei. Ma már senki sem állítja, hogy nyelvtan nélkül lehet — főleg, hogy szabad — az iskolában nyelvet tanítani. Viszont a sivár grammatizálást is ördögbe kívánja mindenki, aki tudja, hogy az iskolában lelket építő munka kell, hogy folyjon elsősorban, akkor is, ha nyelvet, vagy bármi mást tanítunk is.

A nyelvtan tanítása szükséges, elengedhetetlen és ha mértéket tartunk az anyag mennyiségében, ha minél előnyösebb módszertani eljárásokat találunk, akkor az unalomnak árnyéka sem kell, hogy mutatkozzék a tanítási órán.

A modern nyelvek didaktikáját megfertőzte a latin nyelv didaktikája. A latin nyelv grammatikusai gyönyörű, logikai

boltozatot építettek a klasszikusok nyelve alá, a lezárt, tovább nem fejlődő, rendhagyásaiban és következetességeiben megmerevedett latin nyelv alá. A modern nyelvek didaktikusait megtervesztették és bűvkörükben tartják még ma is a latin nyelvtan rendszerezői. Innen erednek a hibák, a szörnyű tévedések. A modern nyelvek tanításának módszertanát képtelenség lesz megépíteni addig, amíg ebből a bűvkörből ki nem tudunk teljesen kerülni.

Az első és legfontosabb szempont a modern nyelv nyelvtanának tanításában az *egyszerűség*. Le kell egyszerűsíteni a dolgokat a végsőkéig, mert csak a legegyszerűbb formában vihetők közel a gyermekhez a nyelvtan elvont követelményei.

Holt nyelvnél lehet pedagógiai célzat a nyelvi következetességek és rendhagyások merev elkülönítésében, a szabályok és kivételek könyörtelen betanításában; fejlődő nyelvnél azonban az ilyesmi mesterkelt, értelmetlen, még ha a nyelv fejlődése nem olyan gyors ütemű is, hogy rövid emberöltők alatt az eltolódások a szabályszerűségek és kivételek tekintetében élesen mutatkoznának. Ha ez így van, ha nem tudhatjuk, hogy a *fragen, frug > fragen, fragte* stb. más vonatkozású változások (v. ö. *der Namen > Name* stb. főneveket), milyen irányba mutatnak, mit jelentenek a nyelv jövő fejlődését illetőleg, minek akkor az egyes kategóriák közé merev határokat erőszakolni? Vagy a kivételek, vagy a szabályszerűségek irányába nem szabad lezárt, határozott szabályokat formulázni.

Kétségtelenül merev, értelmetlen és zavartkeltő pl. a főnév-, melléknév és igeragozással kapcsolatos kategóriák megalkotása. Szép boltozatot akart emelni Grimm a német nyelvtanban az erős, gyenge, vegyes felosztás bevezetésével. Talán németek bírják is a lélegzetet ezalatt a boltozat alatt, de idegen nyelvűek: tanár, növendék egyaránt szenvednek alatta. Sokkal kézenfekvőbb, sokkal egyszerűbb lehetőségek kínálóznak a rendszerezéshez. Vegyük sorba az eseteket:

1. *A főnév ragozása.* Petz Gedeon (Egy. Phil. Közl. 1891/576. l.), majd Becker Hugó (Magy. Paed. 12. évf.) voltak nálunk az elsők, akik érezték a Grimm-féle felosztás nehézkes, erőltetett voltát. A tanuló semmit nem tud a német nyelvből azzal, ha bármilyen gyorsan tud is válaszolni arra a kérdésre, hogy hány féle a német főnév, még ha németül hádarja is a felosztást: „starke, schwache, gemischte Hauptwörter.” A szakfelügyelő szemét talán ki lehet szúrni az ilyesmivel, de a nyelv tanítója nem lehet a vakulj magyar, ne láss tót politika híve.

A főnév ragozásánál az egyetlen helyes, önként kínálkozó felosztás a nemek szerint történhetik csak. Petz és Becker is ezzel a felosztással akartak világosságot vinni a főnév fejtegetésének útvesztőjébe. Szándékuk igen helyes, csak nem elég radikális és ezért újabb megfogalmazást kíván.

A német főnevek az előttiük álló névelő szerint háromfélék: hímneműek (der, nőneműek (die), semlegesneműek (das). A főnévnek a szótárban három főalakját találjuk: Egyesszám alanyesetét, Esz. Be. és a többesszám alanyesetét. Ez a kiindulásunk. Ezt anélkül tanulja meg a tanuló, hogy ragozást tanulna kimon-dottan, ez a szótanulás körébe tartozik. Az ejtegetés ezután kez-dődik.

Szabály: a főnevet úgy ragozzuk, hogy nem ragozzuk — csak a névelőjét.

Ez a paradox-szabály, olyan egyszerű, hogy első hallásra megjegyezhető. Ha egyetlen példával be is bizonyítjuk, táblán bemutatjuk, akkor a tanuló a német főneveket, néhány kivé-tellel tudja ragozni. A kivétel olyan kevés, hogy alkalomadtán, mint csodabogarakat mutathatjuk be a tanulóknak, akik a cso-dabogarak iránt kifejezett érdeklődést fognak mutatni, míg ha azok miatt a ragozás szabályszerűségét megbontottuk volna, akkor az egésztől megcsömörödten fordultak volna el.

Kétféleképen is szemléltethetjük ezt a mindent tagadó sza-bályt:

A) Szótári alakok:

Egyes szám	Ae. der Vater; Be. des Vaters;	Többes szám	Ae. die Väter
	Te. den Vater;		Te. die Väter
	Tue. dem Vater;		Be. der Väter
			Tue. den Väter + n

B) Még világosabb talán a következő táblázat, melyben a szá-mok a szótári alak első, második, illetve harmadik formáját mutatják.

Egyesszám:

	Ae.	Be.	Tue.	Te.
Nön.	die 1.	der 1.	der 1.	die 1.
Seml.	das 1.	des 2.	dem 1.	das 1.
Himn.	der 1.	des 2.	dem 1.	den 1.

Többesszám = 3. (Tue. — (e)n)

Mindkét szemléltető módnak előnye, hogy nem ragokat mu-tat be a tanulóknak, hanem kész formákat. Az a meggyőződésünk u. i., hogy a gyermeknek betűket a legnehezebb és legér-telmetlenebb dolog megjegyeznie.

Az esetek begyakorlása nem verkliszzerűen történik, mert

az a cél, hogy a tanuló alkalmazni is tudja a megtanult formákat. Magyarul kérdezzük: (pl. az apát, apák, apának stb) és így bizonyos mértékig „szótanulássá” tesszük a nyelvtani formák tanulását.

2. *A melléknév ragozása.* Az erős, gyenge, vegyes felosztás a melléknév ragozásánál sem magyarázza meg a ragozás mibenlétét, fölösleges teher a tanuló emlékezetének számlájára. Az erős ragozás, vagyis az az eset, amikor sem névelő, sem ahhoz hasonló szó nem áll a *melléknév* + *főnév* kapcsolata előtt teljesen elkülönítendő az úgynevezett gyenge és vegyes ragozástól.

A németben a főnév nemét csak a határozott névelő, vagy ehhez hasonló végzetű szó (dieser, diese, dieses, stb.) mutatja tisztán. Ha tehát a főnév előtt nincsen névelő, hanem melléknév áll előtte, akkor ez a *melléknév* a *névelő* funkcióját fogja betölteni. Ebből indulunk ki a tanításban. Erre hívjuk fel a tanulók figyelmét. Az ilyen kapcsolatokban: *jó* apa, *szép* anya, *nagy* ablak, stb. a melléknév (helyesebben a főnév jelzője) hímnemű, nőnemű, illetve semlegesnemű névelőként ragoztatik.

Ha a melléknév előtt határozott, vagy határozatlan névelő áll:

Szabály: A melléknév mindenütt -en ragot kap — csak az egyesszám alanyesetben nem. (Azt már a főnév ragozásánál megfigyelte a tanuló, hogy a nő- és semlegesnem alanyesete és tárgyese az egyesszámban a névelőt illetőleg is egyforma.)

Kezdjük a begyakorlást. Kérdezzük a tanulóktól az összes megegyező eseteket:

Többszám: $\begin{cases} \text{Ae. die} \sim \text{keine} & \text{guten} & . & . & . & + \text{Főnév} \\ \text{Te. die} \sim \text{keine} & " & . & . & . & " \\ \text{Be. der} \sim \text{keiner} & " & . & . & . & " \\ \text{Tue. den} \sim \text{keinen} & " & . & . & . & " \end{cases}$

Egyesszám: $\begin{cases} \text{Tue. dem} \sim \text{der} \sim \text{einem} \sim \text{einer} & \text{guten} & + \text{Főnév.} \\ \text{Be. des} \sim \text{der} \sim \text{eines} \sim \text{einer} & \text{guten} & + \text{Főnév} \\ \text{Te. den} \sim \text{—} \sim \text{einen} \sim \text{—} & \text{guten} & + \text{Főnév} \end{cases}$

habozás nélkül ragozhatja tehát a tanuló a melléknévet, teljesen egyhangúan: *guten, guten, guten*, stb.

Szemléltetve:

I. II.
 $\left. \begin{array}{l} \text{der} \sim \text{ein} \\ \text{die} \sim \text{eine} \\ \text{das} \sim \text{ein} \end{array} \right\} + \text{Mn} + \text{Fn.}$
 \downarrow
 $99\% \text{-(e)n}$
 1%
 (Esz. Ae., illetve Te.)
 I. \downarrow II. \downarrow
 $-e$ $-r, -e, -s$

3. Igeragozás. A következetesség, a ritmus kedvéért az ige-nél is ragaszkodnak a hármask felosztáshoz. Itt is erős, gyenge, vegyes ragozásról szokás beszélni, noha a felosztásból a ragozás mikéntjére semmi nem következik. A felosztásnak a nyelvtan tanítására nézve semmi gyakorlati értelme nincs. Éppenúgy, mint a főnév és melléknév ragozásánál.

Az igeragozásnál is a szótári három főalakból indulunk ki. 1: főnévi igenév, 2: egyszerű mult, 3: (segédigével együtt) összetett mult. Pl. 1: lernen, 2: lernte, 3: ich habe gelernt; gehen, ging, ich bin gegangen; bringen, brachte, ich habe gebracht. A ragozás szempontjából teljesen mellékes, hogy az ige 2. alakjában *hangváltozást* szenved-e, *-te* ragot kap-e, vagy hangváltozás és *-te* rag is szerepel-e? A tanuló készen kapja a szótárból és így tanulja meg az ige három főalakját. Eddig is meg kellett ezt tanulnia, csak azt nem tudta egész biztosan, hogy minek? Erről kell tehát felvilágosítanunk.

Szabály: Az ige 1. alakjából képezzük az ige első idejét, a jelenidőt, úgy, hogy az *utolsó betűt elhagyjuk*. Az 1. alakból képezzük a jövőidőt is, ha *eléje tesszük a werden segédige jelenidejét*. Az ige 2. alakja = az egyszerű multidővel. 3. alakja = az összetett multidővel. Célszerű a segédigék gyakorlásával kezdeni és azok mintájára, illetve azok segítségével tudjuk az igék 99%-át ragozni. A *sein* segédige jelene az egyetlen kivétel, melyre a tanulók figyelmét felhívjuk. A kivételeket egyébként alkalomadtán tanítjuk.

Szemléltetve:

1-(n) Jelen	W+1 Jövő
2. E. mult	3. Ö. mult

A táblázat világosan mutatja, hogy semmi változást nem jelent az egyes idők képzésénél az, hogy az ige hangváltozásos, vagy ragos alakú-e: második, illetve harmadik alakjában.

*

Egyáltalán nem gondolunk arra, hogy a fenti módszertani megoldások osztatlan lelkesedést fognak kelteni a német nyelv tanáraiban. Hiszen semmi sem egyénibb, mint a módszertani eljárás, de éppen azért hihetjük, hogy munkánk nem egészen haszontalan, mert minél több elgondolással találkozunk, annál több felől és annál többen meríthetnek egy-egy keveset ahhoz, hogy mindenkiben az egyéniségének legmegfelelőbb saját módszer kialakulhasson. Ha csak egyetlen kartárs magáévá teszi elgondolásunkat, munkánk elvégezte feladatát.

Vincze László.